

their readiness for implementation the management of health safety technologies. The survey results indicate that the current system of postgraduate teacher education is somewhat conceptually formed, with national education system research and innovation spheres disintegration. For example, in the analysis of scientific achievements L.M. Kalinyna notes that «management culture of the head of institution has a direct impact on the organizational culture. Therefore, personal and cultural development of the manager has quality socialization culturally dominant vast majority of young students». Having analyzed the theory and practice of education the author describes ways of finding current and predictable response to challenges and in particular she tries to determine the educational institutions of the defense level of competitiveness which correspond to the paradigm of the Postgraduate Education as a branch of national higher educational system operating within a global education space. The conceptual idea of the significance of the new approaches to leadership training problem for implementation health safety technologies among all participants in the educational space has been updated.

Key words: health safety technologies, health, technique, implementation management.

УДК 377.3(477.7)(09)

Данилова О.І.*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено теоретичний аналіз низки досліджень науковців, які у своїх роботах визначали та обґрунтовували напрямки розвитку професійно-технічної освіти в Україні. Автором доведено потребу проведення системних реформ професійно-технічної освіти як одного з важелів економічного розвитку країни. У публікації показано, що розвиток професійно-технічної освіти тісно пов'язаний з суспільно-політичними особливостями розвитку країни, а також з потребою у кваліфікованих робітничих кадрах. У процесі дослідження наголошується, що одним із пріоритетних напрямків реформування профтехосвіти залишається оновлення навчально-матеріальної бази.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, професійно-технічні навчальні заклади, розвиток, реформа, кваліфікований робітник.

Динамічні зміни в українському суспільстві, які відбуваються сьогодні, детермінують потребу системного реформування національної системи освіти. В Україні дедалі більше зростає значення освіти, яка стає не лише безперечною умовою підвищення культурного рівня населення, а й важливим ресурсом, що суттєво впливає на соціальний та економічний розвиток країни.

Необхідною умовою розвитку професійно-технічної освіти є забезпечення відповідності її змісту потребам і викликам сучасного суспільства. Вона повинна відповідати на запити ринку праці у потребі кадрів для економіки і, поряд з цим, залишатися важливою ланкою системи освіти.

Проблеми розвитку сучасної системи професійно-технічної освіти в Україні розглядалися С. Ніколаєнко, В. Кременем, В. Олійником, П. Полянським, Н. Ничкало, В. Радкевич та іншими науковцями.

Метою статті є аналіз перспективних напрямків розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні.

Сучасний ринок праці вимагає від випускника навчального закладу профтехосвіти не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях. Вирішення цієї проблеми передбачає потребу реформування системи професійно-технічної освіти. На засіданні круглого столу «Професійно-технічна освіта в Україні: сучасний стан та напрями подальшого розвитку», яке відбулося 17 червня 2014 р., фахівці обговорювали стан

* © Данилова О.І.

і перспективи її розвитку. За висновками П. Полянського, професійно-технічна освіта успадкувала багато проблем, серед яких залишається низький рівень матеріальної бази професійно-технічних навчальних закладів, часткове задоволення запитів суспільства на якісні освітні послуги з підготовки висококваліфікованих спеціалістів, недостатні інвестиції роботодавців і держави в цю сферу [9].

В. Супрун під час обговорення подальшого розвитку професійно-технічної освіти наголосив, що існує суттєвий дисбаланс між обсягами підготовки кадрів з вищою та професійно-технічною освітою, а це призводить до того, що випускники вищих навчальних закладів не працевлаштовуються за фахом, а працюють за робітничими професіями, але поряд із тим підприємство відчуває нестачу кваліфікованих робітничих кадрів. Він зауважив, що здобуття у ВНЗ освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» без робітничої професії не має попиту на ринку праці [9].

На його думку, одним із проблемних завдань професійно-технічної освіти є питання якості підготовки кадрів, що залежить від багатьох чинників – стану навчальної бази, професійного рівня викладача, здібності та володіння професійними навичками учня або слухача, виконання в повному обсязі навчання та виробничої практики. Він визначив шляхи подальшого розвитку та модернізації сфери:

- досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей;
- спрямування системи управління ПТО на здійснення подальшої автономії навчальних закладів, розширення повноважень керівника, підвищення його відповідальності за якість підготовки кадрів;
- самостійність професійно-технічних закладів у розпорядженні матеріальними та фінансовими ресурсами [там само].

Також освітяни розглядали питання важливості співпраці роботодавців і навчальних закладів, необхідності підвищення престижу професійної освіти, а також доопрацювання Закону «Про професійну освіту».

С. Квіт наголосив, що реформу професійної освіти слід здійснювати синхронно зі змінами у вищій освіті, а також у широкому контексті концепції децентралізації. На його думку, теперішня модель професійно-технічної освіти сформувалася в умовах планової централізованої економіки, а нині у країні діють конкурентні ринкові механізми. Відповідно структура економіки змінилася, а підходи до підготовки кваліфікованих робітників залишилися майже незмінними. С. Квіт підкреслив, що використавши кращі підходи світового досвіду, слід реформувати українську професійну освіту. При цьому він наголосив, що має бути збережена в освіті наявна на сьогодні матеріальна база та інтелектуальні ресурси системи ПТО [3].

Не залишають поза увагою перспективи розвитку професійно-технічної освіти України й вітчизняні науковці. Найбільш актуальні освітні проблеми та причини їх виникнення, а також пропозиції щодо їх усунення або пом'якшення висвітлено в «Білій книзі національної освіти України». Серед головних напрямків модернізації професійно-технічної освіти автори виділяють зниження потенціалу кваліфікованих робітників в Україні порівняно з розвинутими країнами; підвищення ефективності діяльності професійно-технічних навчальних закладів, які на сьогодні децю абстрагувалися від реальних потреб ринку праці [1, с. 97].

Дослідники виділяють такі шляхи і способи реалізації проблем розвитку професійно-технічної освіти:

1. *Удосконалення законодавства*, а саме приведення нормативно-правової бази відповідно до завдань розвитку професійно-технічної освіти в умовах динамічних соціально-економічних змін.

2. *Підвищення ефективності управління*, що має на меті впровадження нової моделі державно-громадського управління, створення центрів якості професійно-технічної освіти та інституцій з незалежного оцінювання якості підготовки випускників ПТНЗ.

3. *Забезпечення взаємозв'язку ринку освітніх послуг і ринку праці*, тобто створення єдиної методології моніторингу ринку праці, на основі якого буде формуватися державне замовлення на підготовку кваліфікованих робочих кадрів, оновлення переліку професій, реструктуризація мережі державних ПТНЗ з урахуванням регіональних потреб, створення спеціалізованих центрів професійної підготовки кваліфікованих робітників за виробничими професіями із застосуванням дуальної системи навчання, створення належних умов для закріплення випускників ПТНЗ на робочих місцях.

4. *Досягнення нової якості і результативності професійно-технічної освіти*, а саме розроблення за участі роботодавців професійних стандартів, сучасних засобів навчання, створення експериментальних педагогічних майданчиків за галузевим спрямуванням, розроблення і впровадження кваліфікаційних дескрипторів, оновлення матеріально-технічної бази ПТНЗ, підвищення їхнього іміджу, створення єдиної системи статистики і показників якості професійно-технічної освіти, співвіднесеної зі світовою практикою.

5. *Підвищення соціального статусу і професіоналізму педагогічних працівників*, що буде забезпечене через оновлення структури і змісту державних стандартів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання, їхнього системного застосування безпосередньо на виробництві, а також підняття престижу цієї діяльності.

6. *Створення єдиного відкритого інформаційного простору* через здійснення інформатизації професійно-технічної освіти, розгортання інформаційно-рекламної роботи про престижність робітничих професій, їх потребу на ринку праці та можливість опанування в системі професійно-технічної освіти.

7. *Поглиблення міжнародної співпраці* через приєднання до міжнародних договорів і проектів, вивчення і використання досвіду європейських країн, збільшення обсягів стажування учнів, слухачів, педагогічних працівників ПТНЗ в інших країнах [1, с. 98-100].

На думку авторів «Білої книги національної освіти України», контингент робітничих кадрів формується переважно за рахунок випускників професійно-технічних навчальних закладів, куди, як правило, приходять випускники шкіл з низьким і посереднім рівнем знань. Так, до здобуття Україною незалежності в профтехосвіту йшло у 2-3 рази більше успішної та розвинутої молоді [1, с. 108].

Група авторів, що досліджувала проблему децентралізації управління професійним навчанням в Україні, відзначає, що сучасна система управління професійно-технічними навчальними закладами України не готова повністю забезпечити відповідність підготовлених кваліфікованих робітників до вимог ринку праці [7]. Ця проблема проявляється в тому, що в країні існує дефіцит кадрів з окремих професій, але водночас за деякими вони готуються з надлишком. Основними причинами наявних проблем дослідники визначають відсутність економічних стимулів, а подекуди – нормативної бази, що б спонукало ПТНЗ гнучко та системно реагувати на вимоги регіонального ринку праці, зокрема:

- принципи фінансування ПТНЗ не відповідають вимогам сучасного ринку праці, а саме обсяг бюджетного фінансування не залежить від ефективності роботи ПТНЗ, тобто не має стимулу навчальним закладам удосконалюватися і підвищувати якість підготовки кваліфікованих робітників;

- нормативно не визначений механізм планування роботи ПТНЗ у ринкових умовах, який би ґрунтувався на результатах маркетингового аналізу та міг би бути використаний для визначення пріоритетів, розподілу ресурсів, визначення цілей;

- нормативно не визначені механізми налагодження зв'язків ПТНЗ із роботодавцями, адже на сьогодні вони існують на обласному та національному рівні, однак детальні механізми таких зв'язків (єдині стандарти) на рівні навчального закладу нормативно не визначені [7, с. 22].

Основними напрямками розв'язання проблем розвитку ПТО на сучасному етапі дослідники визначають:

- реструктуризацію вузькопрофільного переліку спеціальностей;

- орієнтацію змісту освіти на формування загальних компетентностей;
- зміну процесу та методологій навчання, підготовку тих, хто навчається, до можливих змін у процесі праці;
- зміну підпорядкування системи ПТО, передавання ПТНЗ із центрального на місцевий рівень;
- залучення частини закладів ПТО до єдиної системи профільної старшої школи;
- налагодження соціального партнерства між ПТНЗ і працедавцями, ПТНЗ і ВНЗ, особливо не місцевому рівні [7, с. 30-31].

Тому сьогодні темою досліджень багато науковців обирають проблеми, пов'язані з модернізацією професійно-технічної освіти. Так, Т. Попова визначила темою педагогічні умови організації виробничої практики для учнів професійно-технічних училищ швейного профілю в Україні у другій половині ХХ століття, які забезпечували ефективність навчально-виховного процесу. На думку автора, їх доцільно використовувати і в сучасних умовах. Для реалізації цього рекомендується проводити роботу в таких напрямках:

- забезпечити учнів робочими місцями та навчально-виробничими роботами відповідно до навчальної програми;
- складати та використовувати в навчальному процесі визначену планову та обліково-звітну документацію;
- відновити стажування майстрів виробничого навчання на підприємствах та в ательє;
- упровадити перспективне планування спільної роботи між керівництвом училища та підприємств щодо поліпшення навчання та виховання учнів, зокрема у період виробничої практики;
- виділяти для роботи з практикантами інженерно-технічних керівників і кваліфікованих робітників з подальшою оплатою їхньої праці;
- організувати під час виробничої практики на підприємстві діяльність шкіл передового досвіду, проведення занять для учнів передовиками виробництва;
- відтворити забезпечення училищ необхідною інженерно-педагогічною інформацією з проблем професійно-технічної освіти, педагогіки, психології, досягнень науки і техніки та передового виробничого досвіду;
- поновити дієвість багатоступеневої системи контролю під час виробничої практики на підприємстві;
- організувати в період виробничої практики заходи щодо виховання учнів як у навчальний (проведення бесід, диспутів, конференцій зі спеціальності; екскурсій на підприємства та ательє; змагань, конкурсів, зустрічей із робітниками підприємств; перегляд кінофільмів; обговорення книг і журналів), так і в позанавчальний час (влаштування культпоходів, спортивних заходів, зустрічей, вечорів відпочинку; відвідування гуртків художньої самодіяльності) [5, с. 191-192].

С. Кравцов проаналізував стан підготовки кваліфікованих робітників відповідно до попиту на ринку праці України. На думку науковця, вирішенню проблем працевлаштування випускників ПТНЗ сприятиме реалізація таких заходів:

- розробка на законодавчому рівні механізму зацікавленості роботодавців у прийманні на роботу випускників ПТНЗ;
- організація на регіональному рівні прогнозування потреби у кваліфікованих робітниках за професіями, виходячи з близької та середньої перспективи розвитку соціальної економіки та ринку праці;
- забезпечення навчальних закладів професійно-технічної освіти інформацією про стан ринку праці конкретного регіону;
- вирішення на державному (національному) рівні питання щодо форми участі регіональних служб зайнятості в ліцензуванні навчальних програм і напрямів підготовки фахівців за робітничими професіями, а також у визначенні обсягів

підготовки кваліфікованих робітників відповідно до потреб ринку праці з позиції запобігання перепідготовці випускників і безробіттю за окремими професіями;

– проведення відбору професійної структури ПТУ з метою формування для підприємств міста замовлення на підготовку кадрів за робітничими професіями [2].

З цією метою, на думку автора, необхідне докорінне реформування чинної системи підготовки робітничих кадрів, основними напрямками якого повинні бути:

1. Орієнтація ПТНЗ під час підготовки робітничих кадрів на потреби ринку праці.

2. Якісна перебудова системи підготовки робітничих кадрів, яку покликано привести відповідно до потреб ринку праці.

Участь державної служби зайнятості в регулюванні обсягів і професійної структури держзамовлення на підготовку робітничих кадрів у ПТУ [там само].

Важливими для нашого дослідження є погляди на реформування і модернізацію професійно-технічної освіти в Україні Н. Ничкало – провідної вченої в галузі професійної освіти, яка багато років опікується проблемами професійно-технічної освіти. Під її науковим керівництвом розроблено Концепцію розвитку професійної освіти в Україні (1991 р.), Концепцію Державного стандарту ПТО (1998 р.), Концепцію розвитку професійно-технічної (професійної) освіти (2004 р.) тощо.

На її думку, має бути чітка реалізація державної політики підготовки кваліфікованих робітників, не можна в усіх бідах звинувачувати працівників профтехосвіти. Н. Ничкало вважає, що далі неможливо «штопати» Закон «Про професійно-технічну освіту» і вносити до нього доповнення й уточнення, а треба розробляти й приймати Закон «Про професійну освіту», який би відповідав сучасним прогресивним тенденціям у підготовці майбутнього виробничого персоналу. Вона акцентує, що з назвою «профтехосвіта» залишилася тільки Україна в усьому пострадянському, постсоціалістичному просторі [4, с. 24]. Також дослідниця додає, що в жодній країні Європейського Союзу немає прикладів, коли випускників основної школи, тобто після закінчення гімназій, приймали б на навчання до університетів. «Це нонсенс, який призводить до серйозних перекосів у підготовці молоді до самостійної трудової діяльності» [там само].

Ще однією «хронічною українською хворобою» Неля Григорівна вважає ігнорування Європейського досвіду функціонування єдиної системи професійної освіти, до якої входять технікуми і професійно-технічні навчальні заклади. Також, на її думку, негативні наслідки має створення паралельної мережі закладів профтехосвіти в системі державної служби зайнятості, адже це і дублювання, і нераціональне використання коштів, які могли б значно покращити матеріально-технічну базу професійно-технічних навчальних закладів [там само].

Л. Сушенцева також підкреслює, що в ринкових умовах великого значення набуває розвиток системи, яка була б спроможною задовольнити інтереси особистості, суспільства, виробництва, і власне системи професійно-технічної освіти [8, с. 83]. Оволодіння професією набувається шляхом систематичного навчання, удосконалюється через підвищення кваліфікації та набуття виробничого досвіду, визнається через атестацію і закріплюється державним сертифікатом. Науковець наводить переконливі факти: за підрахунками американських учених, кожен фахівець щорічно повинен оновлювати 5 % теоретичних і 20 % практичних професійних знань. У США встановлена одиниця виміру старіння знань – «період напіврозпаду компетентності», коли в результаті появи нової інформації компетентність спеціаліста знижується на 50 %. Дослідники відзначають, що цей період стрімко скорочується протягом останніх десятиліть. Так, у 1940-х роках старіння знань наступало через 12 років, у 1960-х – через 8-10 років, а для випускника сучасної професійної школи – через 2-3 роки [8, с. 35-36]. Отже, збереження професійної компетентності стає все більш складним завданням. Актуальними на сьогодні залишаються для викладачів спеціальних дисциплін

і майстрів виробничого навчання проходження стажування в профільних навчальних закладах і на виробництві.

Нині кожен педагогічний працівник професійно-технічного навчального закладу повинен розуміти, що професійна підготовка може вважатися ефективною лише тоді, коли результатом її буде професійно мобільний кваліфікований робітник, який «не тільки володіє знаннями, професіоналізмом, високими моральними якостями, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання, а також беручи на себе відповідальність за цю діяльність» [там само]. Отже, увесь процес підготовки має бути скерований на нарощення людського капіталу особистості.

З огляду на вищесказане відзначимо, що на сьогодні, безумовно, потрібна системна реформа професійно-технічної освіти, яка має бути предметом розуміння того, що освіта – це один з основних важелів економічного розвитку країни.

Одним із пріоритетних напрямків реформування профтехосвіти залишається оновлення навчально-матеріальної бази, адже підготовка кваліфікованих робітників на новому технологічному обладнанні чи у сфері сучасних технологій є запорукою підвищення якості підготовки випускників.

Перспективами розвитку професійно-технічної освіти можуть стати: підвищення престижності робітничих професій, створення нових типів професійно-технічних навчальних закладів, збільшення термінів навчання для інтегрованих професій, укрупнення змістових тематичних одиниць, запровадження альтернативних форм класно-урочної системи, зокрема дуальної освіти, оновлення класифікатора професій з метою введення конкурентоспроможних на сучасному ринку праці спеціальностей, стимулювання роботодавців щодо активізації їхньої участі в підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Здійснений аналіз не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми, а засвідчує потребу подальшого дослідження напрямків розвитку системи професійно-технічної освіти.

Література:

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 376 с.
2. Кравцов С. О. До проблем професійно-технічної освіти [Електронний ресурс] / Кравцов С. О. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/28847> (01.02.15) – Назва з екрану.
3. Міністр освіти і науки Сергій Квіт провів засідання експертної групи з реформування системи професійної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://proftekhosvita.org.ua/uk/news/details/6633/> (10.01.15) – Назва з екрану.
4. Ничкало Н. Має бути чітка система реалізації державної політики підготовки кваліфікованих робітників / Неля Ничкало // Професійно-технічна освіта. – 2012. – № 1. – С. 23–25.
5. Попова Т. І. Педагогічні умови організації виробничої практики у професійно-технічних училищах швейного профілю в Україні (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тетяна Іванівна Попова. – Харків, 2007. – 329 с.
6. Працювати на випередження // Профтехосвіта. – 2014. – № 7 (67). – С. 3.
7. Сергеева Л. М. Науково-методичні матеріали до навчального модуля «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні»: конспект лекції та спецкурсу для системи підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів професійної освіти / Л. М. Сергеева, Г. Г. Русанов. – К., 2008. – 116 с.
8. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева; за ред. Н. Г. Ничкало; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 439 с.
9. Фахівці обговорили стан та перспективи розвитку професійно-технічної освіти [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [сайт] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/news/34311-fahivtsi-obgovorili-stan-ta-perspektivi-rozvitku-profesiyno-tehnicnoyi-osviti> (28.12.14). – Назва з екрану.

Данилова Е.И.

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ
СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье проведен теоретический анализ ряда исследований ученых, которые в своих работах определили и обосновали направления развития профессионально-технического образования в Украине. Автором представлена необходимость проведения системных реформ профессионально-технического образования как одного из рычагов экономического развития страны. В публикации показано, что развитие профессионально-технического образования тесно связано с общественно-политическими особенностями развития страны, а также с необходимостью подготовки квалифицированных рабочих кадров. В процессе исследования отмечается, что одним из приоритетных направлений реформирования профтехобразования остается обновление учебно-материальной базы.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, профессионально-технические учебные заведения, развитие, реформа, квалифицированный рабочий.

Danylova O.I.

PERSPECTIVE DIRECTIONS OF THE VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE DEVELOPMENT

This paper presents a theoretical analysis of a number of research done by scientists who determined and justified in their work directions of vocational education in Ukraine development. The author presents the need for systemic reform of vocational education as a lever for economic development of the country. In the publication it is shown that the development of technical and vocational education is closely linked with the socio-political characteristics of the country's development, as well as with the need for qualified workers. In the process of research it has been noted that training and material base update remains one of the prior directions during the vocational education reform because In-Service training of skilled workers on the new technological equipment or in the field of modern technology is the key to improving the graduates' quality of training.

There has been determined that the prospects for the vocational education development can increase the working professions' prestige, through creating new types of vocational education institutions, increasing the training period for integrated occupations, through the enlargement meaningful thematic units, the introduction of alternative forms of class-lesson system, the dual education in particular, updating the professions' classification aimed at introducing competitive specialties at the labour market, encouraging employers to enhance their participation in the preparation of the future skilled workers.

Key words: vocational education, vocational education institutions, development, reform, skilled worker.

Рецензент: Жорова І.Я.

УДК 378.016:502.51(26)

Дуля А.В.*

**УДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

У статті доведено важливість запровадження компетентнісного підходу як провідного в підготовці майбутніх фахівців морської галузі. Визначено сутність системи професійної підготовки конкурентоздатного випускника вищих навчальних закладів морського профілю. Обґрунтовано педагогічні умови формування професійної підготовки моряків, в основі якої лежить багаторівнева підготовка спеціалістів. Розкрито особливості академічної, тренажерної та практичної підготовки. Визначено провідні компетенції, основні групи компетентностей та рівні професійної підготовки фахівців морської галузі. Запропоновано шляхи удосконалення системи професійної освіти при формуванні конкурентоздатного спеціаліста.

* © Дуля А.В.*